

BEROEPSBELANGEN

DE OPKOMST VAN DE VROUWELIJKE TANDARTS IN NEDERLAND

L. J. A. VAN SCHIJNDEL

*„Een professie is een samen-
zwering tegen leken.”*

G. B. Shaw.

Als maatschappelijk verschijnsel vertoont de vaderlandse tandheelkunde in het laatste deel der vorige eeuw in tweeërlei opzicht zeer interessante aspecten. In deze voor ons beroep zo prille jaren, waarin het veelkleurige tandheelkundige praktikantendom uitkristalliseerde tot een professie, manifesteerde zich een sterke drang om de stand van alle smetten vrij te houden. Dit klinkt onaardiger dan het is. De jonge „Nederlandsche Tandmeesters Vereniging”, opgericht in 1893, trachtte haar rangen zuiver te houden van lieden, die niet aan wetenschappelijke en ethische eisen voldeden.

Het eerste artikel van het door haar uitgegeven „Tijdschrift voor Tandheelkunde” handelde over het vraagstuk der onbevoegden. Van een gestatuteerde beroepsopleiding was in die dagen nauwelijks sprake; de discussie hierover was des te markanter. Ook het wat oudere „Nederlandsch Tandheelkundig Genootschap”, anno 1880, was zich van deze dwingende noodzaak terdege bewust.

Een tweede aspect vormde in die tijd de opkomst der zogeheten „vrouwenbeweging” – een voor de mannenmaatschappij van die dagen soms wat irriterend verschijnsel – dat met taxerende blik werd bekeken. Het viel moeilijk met het Victoriaanse vrouwenbeeld te rijmen: „een zacht weekdier” – zoals Simone Beauvoir zegt – „gehuld in een veellagige bedekking van textiel” – „een stolp over een leegte”, die schandaal verwekte toen zij door haar inschrijving als medisch studente blijk gaf, ongehuwd mannelijke kennis te willen vergaren. De wedijver met en de aanpassing aan dit nieuwe fenomeen beperkte een objectieve beoordeling. Geen wonder dat ook het verschijnen van vrouwen in de tandheelkundige professie wat argwanend werd gadeslagen. Zo traden in het jaar 1894 twintig nieuwe tandmeesters tot het beroep toe, waaronder liefst vier vrouwen. Het toelaten van nieuwe leden tot beide verenigingen, steeds al een kritische zaak, kreeg hierbij een nieuw wrijfpunt.

De tandmeestersvereniging had er weinig moeite mee. Op 24 november 1894 vindt de ballotage plaats van mejuffrouw H. van Geldere uit Amsterdam. Met algemene stemmen wordt deze eerste vrouwelijke kandidaat als twintigste lid der „Vereniging” geïnstalleerd. Voorwaar een positieve

houding! In de handelingen van het „Eerste Tandheelkundig Congres in Nederland”, gehouden op 27 en 28 juni 1895 in Krasnapolsky te Amsterdam, vinden wij hiervan een treffende illustratie, als de tandmeester T. C. A. Bölger uit Haarlem in een tafelrede vaststelt:

„de leden van de „schoone” sekse, als praktiseerende tandheelkundigen niet onder zijn tandheelkundige voorvaderen aan te treffen. Geen wonder! Als het waar is dat soort soort zoekt, hoe kon dan een deel der menschheid, dat het epitheton ornans „schoon” voert, zich aangetrokken voelen tot een bedrijf, welks wezen en welks resultaten beide verre van schoon waren in de dagen van olim?” – „Het ruwe, dat eertijds van het tandmeesterlijk bedrijf onafscheidbaar werd geacht, het onzindelijke, dat den patiënten wel moest tegenstaan, heeft plaats gemaakt voor delicateste en netheid, eigenschappen die de dames zeer stellig hebben bevorderd en nóg bevorderen.”

Mejuffrouw Van Geldere dankt dan voor de waarderende woorden.

In het zeventien leden tellende Genootschap, dat overigens dit congres te zamen met de tandmeestersvereniging georganiseerd had, waren andere inzichten tot ontwikkeling gekomen. In 1898 wordt een soort cause célèbre opgebouwd, wanneer door drie vrouwelijke tandmeesters het lidmaatschap wordt aangevraagd. De weigering wordt in een met grote meerderheid aangenomen motie (13 tegen 4) als volgt geformuleerd:

„Het Nederlandsch Tanheelkundig Genootschap spreekt als zijne meening uit, dat in het belang der tandheelkundigen stand moet worden geacht, dat vrouwen voorloopig geen deel uitmaken van het Genootschap.”

In het blad „Belang en Recht” werd de tandmeesters boze oogmerken in de schoenen geschoven, met name broodnijd. Hiertegen komt Dr. C. van der Hoeven, de voorzitter van het Genootschap, in het geweer. De pleitbezorgers vóór de toelating – zo betoogt hij – waren juist de jongere collegae, en zij bij uitstek zouden meer van een dergelijke concurrentie te vrezen hebben dan de oudere met gevestigde praktijken. In een achttal punten zet hij de ware argumenten uiteen, die in verkorte vorm op het volgende neerkomen:

1. De volledige gelijkstelling van man en vrouw voor alle beroepen is een uiterste richting in de vrouwenbeweging en wordt door het Genootschap als „ziekelyk en verderfelijc voor de maatschappij beschouwd”.
2. De vrouw is zo kort in het vak werkzaam, dat zij eerst moet bewijzen „op den stand geen nadeeligen invloed uit te oefenen”.
3. De vrouwelijke tandmeesters vormen in ons land 10% van de professie. In Amerika, waar de vrouwenbeweging sterker ontwikkeld is, slechts 2%. De abnormale toevloed van vrouwen wenst het Genootschap niet te sanctioneren (zie ook punt 2).

4. „In Amerika en Engeland, waar de professie het hoogst staat”, laat men ook geen vrouwen tot de voornaamste verenigingen toe.
5. „Door de vrouw is in ons vak, noch op theoretisch, noch op praktisch gebied ooit iets belangrijks geleverd. De professie kan met recht eischen, dat de vrouw reeds iets op tandheelkundig gebied praesteerde, nu in Amerika reeds sedert tientallen van jaren vele vrouwelijke tandmeesters werkzaam zijn.” Van der Hoeven haalt ter adstruatie een artikel in „Vrouwenarbeid” van 12 juli 1898 aan, „waar eene vrouwelijke tandmeester de opleiding voor tandarts bespreekt” en waarin zij zich „op een achterlijk standpunt plaatst”.
6. Naar de geest van het reglement van het Genootschap, dat voor het lidmaatschap diegenen uitsluit, die korter dan twee jaar praktizeren en zij die adverteren, wordt ook de vrouw, „die nog moet toonen, wat zij in den stand waard is”, geweerd.
7. De dames kunnen „zelf eene vereeniging stichten en door aaneensluiting toonen wat ze kunnen”. Het Genootschap voelt zich niet genoopt in een behoefte te voorzien, waar de Nederlandsche Tandmeesters Vereeniging geen bezwaar maakt.
8. „De achterlijke toestand” waarin de stand zich in Nederland bevindt, vereist „krachtige persoonlijkheden”, die eerder „onder de mannen gevonden worden”. De toevloed van mannelijke vakgenoten zou afnemen als dat der vrouwelijke collegae stijgt, met als gevolg een geringer aantal persoonlijkheden.
Geen zelfzuchtige concurrentie dus.

In een volgende aflevering van het Tijdschrift voor Tandheelkunde wordt een reactie afgedrukt van een der afgewezenen, Mevrouw H. C. van Loenen de Bordes. De opvattingen van de 13 tandmeesters van het Genootschap maken op haar weinig indruk: er zijn er minstens zoveel die er een tegengestelde opinie op na houden. De toekomst zal wel leren of de vrouw geschikt is voor tandheelkundig werk. Zij betreurt het echter dat van zekere zijde de ernst en de degelijkheid van het Genootschap in twijfel is getrokken en dat daarin de reden zou schuilen voor het weren van de vrouwelijke candidaat-leden.

Het is spijtig „dat het dwaze begrip, dat door den man moet worden uitgemaakt, welk soort van werk door de vrouw kan en mag worden gedaan, ook tot den tandheelkundigen stand is doorgedrongen, aanleiding gevend tot niets dan twist en onaangenaamheid onder collega's.”

De eer, dergelijke twistvragen te hebben opgeworpen, komt echter toe aan de dertien tandmeesters en niet aan de gehele tandheelkundige stand.

C. H. Witthaus, tandmeester van grote eruditie en belesenheid, en een der vaste medewerkers van het Tijdschrift voor Tandheelkunde, acht thans de

tijd rijp voor een gedegen meningsvorming en schrijft een brochure van 42 bladzijden, getiteld „De vrouw en de studie der tandheelkunde”.

„Hoog gaan tegenwoordig de golven der vrouwenbeweging” – zo vangt hij aan – „en het is niet het minst de tandheekundige wereld, waarin die beweging groote belangstelling vindt en verdient”. Drie vragen vormen de structuur van zijn betoog:

- Is de vrouw geschikt voor de studie en de uitoefening der tandheekunde?
- Is het in het belang van de vrouw? en
- Is het in het belang van de maatschappij?

Hij gaat ervan uit dat de vrouw in eigenschappen van de man verschilt en heeft er kennelijk geen behoefte aan de geschiktheid van de man aan te tonen.

Fysieke eigenschappen vormen geen beletsel, zelfs de lichaamskracht niet, daar „de extractie bijna nooit buitengewone kracht vereischt. De kracht van een volwassen vrouw is er alleszins voldoende voor. Overigens is de extractie in de goede moderne praktijk bijna overbodig”.

Een uitspraak waarmede thans – 70 jaar later – de professie nog wel eens geconfronteerd mag worden.

De menstruatie acht hij evenmin een beletsel. Echter: „vrouwen wier huid of adem een eigenaardigen sterken reuk verspreidt, ook al geschiedt dit alleen tijdens de menstruatie, doen goed geen beroep te kiezen, dat haar in dichte aanraking met vele menschen brengt”. De graviditeit zou een bezwaar zijn, echter: „bijna alle vrouwelijke tandartsen zijn ongehuwd, en men mag daarom bij haar in den regel geen partus verwachten”.

De analyse der *psychische eigenschappen* stelt de man in intellectueel opzicht boven de vrouw, die echter gezegend is met een rijker gevoelsleven. „Het punctum saliens in de vrouwenbeweging is nu: Zijn de intellectuele verschillen van man en vrouw aangeboren en onveranderlijk, of zijn zij in hoofdzaak het gevolg van verschillen in de opvoeding en in het onderwijs?”

Wij zullen thans de 30 pagina's lange weldoorwrochte biologische uiteenzettingen – waarbij de werken van Darwin, Weismann en vele anderen de leidraad zijn – niet op de voet volgen. Zij komen in grote lijnen neer op verhandelingen over de afstamming van de mens en beschouwingen over parallele biologische bevindingen uit het dierenrijk. Door de natuurlijke teeltkeus wordt in de strijd om het bestaan het beter toegeruste individu in staat gesteld zich te handhaven, waardoor een soort steeds beter aan de levensomstandigheden wordt aangepast. De specifieke verschillen in eigenschappen van man en vrouw, gericht op het voortbestaan van de soort en het individu, worden nadrukkelijk onderscheiden. Het vrouwelijke karakter – zo luidt de conclusie – is geen product van opvoeding of sociale positie.

In de menselijke samenleving „ontstaan de meer begaafde individuen door combinatie van scherpzinnigheid, matigheid en moreele kracht”. Zij vormen door sociale selectie de „hoogere klassen”, waaruit weer „hoogere beroepen”

worden gerecruteerd. De strijd om het bestaan en de teeltkeus brengen deze hogere klassen voort. Het instinct van moederliefde beperkt de scherpzinnigheid en de „wilskracht”. Hoge geniale aanleg van de vader kan wel door dochters worden overgedragen op zoons, zonder dat deze erfelijke eigenschap bij haarzelf tot ontwikkeling komt. Vrouwen uit zulke hoogbegaafde families blijven „onbeduidend”. Al zijn bij de mannen de Bismarcks en de Darwins niet dik gezaaid, bij het „schoone geslacht” worden zij niet gevonden.

Thans de toepassing van deze inzichten op de vrouw in de tandheelkunde:

„De geestelijk normaal ontwikkelde vrouw uit de beschaafde kringen is ongetwijfeld in staat het diploma als tandarts te bemachtigen. Zij kan dit zonder de specifiek vrouwelijke eigenschappen, met name de karakteristika van het instinct van moederliefde, te missen, of in geringe mate te bezitten. Maar het is niet te verwachten dat zij het vak door origineele gedachten, door oorspronkelijke uitvindingen zal bevorderen, een vrouwelijke John Tomes, W. D. Miller of G. V. Black zal hoogst waarschijnlijk nooit bestaan. Maar, gelijk gezegd, zij kan het vak leeren.” „Hoe staat het echter met de uitoefening?”

Over de geschiktheid van de vrouw voor de onderscheidene onderdelen van de tandheelkunde geeft Witthaus een afzonderlijk oordeel. Haar intellect zal bij de diagnose van tandziekten niet te kort schieten. Meer moeite zal zij hebben om haar „tegenwoordigheid van geest, kalmte en zelfbeheersching” te bewaren bij moeilijke extractiegevallen. Bij de prothese zal de man de vrouw overtreffen in intellect en kunst; voor de techniek – afgezien van het grove werk – acht Witthaus de vrouw beter geschikt dan de man. Wat de orthodontie en de conserverende tandheelkunde betreft:

„Het reguleeren van tanden eischt dikwijls veel scherpzinnigheid en oorspronkelijk denken, hierin zal de vrouw dus wel bij den man ten achter staan!” „Het behandelen en vullen van zieke tanden en het plaatsen van kunstkronen schijnt bij oppervlakkige beschouwing juist een werk te zijn voor vrouwenhanden. Zij zal echter één bezwaar ontmoeten: het werk geschiedt niet aan het phantoom, maar aan een levend mens, aan een gevoeligen patiënt.”

In deze geest gaat het relaas verder. Plotseling optredende moeilijkheden eisen vaak snelle beslissingen en oorspronkelijke oplossingen. Originaliteit, tegenwoordigheid van geest en zelfbeheersing zijn hoedanigheden, die bij de vrouw in mindere mate tot ontwikkeling komen. Uit dien hoofde is de vrouw minder toegerust voor de beroepsuitoefening. Haar relatief zwakkere zenuwstelsel maakt haar ongeschikt voor een drukke praktijk. Zegenrijk werk kan zij doen voor angstige vrouwen en kinderen. Dit lijkt enigszins in tegenspraak met het voorafgaande.

Resumerend komt Witthaus tot de slotsom:

„dat een vrouw in eenige opzichten even goed, in andere minder, in enkele meer geschikt is voor de uitoefening der tandheelkunde, dan de man. Vrouwen, die, wat haar zenuwstelsel, haar tegenwoordigheid van geest en haar zelfbeheersching betreft, boven de meesten harer sekse uitsteken, zijn wel geschikt te achten de tandheelkundige praktijk redelijk te kunnen uitoefenen.” – „In Nederland praktiseeren een twintigtal vrouwen; op wetenschappelijk gebied hebben zij tot dusverre, zoover mij bekend, niets gepresteerd; van haar werkzaamheden in de praktijk is mij niet veel bekend. Deze negatieve resultaten daargelaten, moet erkend worden dat er vrouwen-tandartsen zijn, die haar beroep tot tevredenheid van hare patiënten uitoefenen, die wat men noemt succes hebben in haar beroep.”

De vraag naar het belang van het beroep voor de vrouw kan door Witthaus in korter bestek worden beantwoord. De opvatting dat de man en de kinderen voor de vrouw het grootste geluk betekenen, kan hij niet geheel onderschrijven.

„Het huwelijk is tegenwoordig veel meer een economische dan een biologische band. Voor de vrouw is het huwelijk het voornaamste middel van bestaan. Daartoe is zij dikwijls genoodzaakt, lichamelijke en morele gebreken des mans op den koop toe te nemen.” – „De rijke, maar ongelukkig gehuwde vrouw is er altijd nog beter aan toe, dan de liefhebbende en geliefde vrouw, die met haar kroost honger en kou moet lijden.” – „Hoe groot ook de behoefte een man en kinderen lief te hebben, het organisch verlangen naar sexueel verkeer is bij de meesten slechts zwak ontwikkeld, bij velen bestaat zelfs in dit opzicht een tegenzin. Het bezit van een groot aantal kinderen acht men in vele opzichten ongewenscht, en tracht men door praeventieve maatregelen tegen te gaan.” – „Vele vrouwen, en juist de intellectueel en moreel sterkeren, voelen dan ook een afschuw tegen het zich aanbieden op den huwelijksmarkt. Zij trachten in een werkkring een levens-taak te vinden en hebben zeker gelijk te eischen dat men haar den toegang tot geen enkel beroep weert, dat zij meenen te kunnen vervullen.”

„Ziehier wat eene vrouw moet bezitten om in de tandheelkunde succes te hebben. Ten eerste, voldoende kapitaal om eenige jaren te studeeren, zich behoorlijk in te richten, en enkele jaren te wachten, om zich een naam en praktijk te verwerven. Dan gezondheid, net voorkomen en handigheid. Eindelijk, de hoofdzaak, een normaal bevattingvermogen, geheugen en oordeel, en een meer dan bij vrouwen normale, d.i. eene boven het gemiddelde zich verheffende, wilskracht, tegenwoordigheid van geest, zelfbeheersching, geduld en buitengewoon sterke zenuwen.” – „Aan werkelijk goede vrouwelijke tandartsen is behoefte. Daar genoemde eigenschappen voor een groot deel in strijd zijn met de eigenaardige psyche der vrouw, zullen er maar betrekkelijk weinige voor ons vak geschikte vrouwen bestaan.”

Tot slot van dit deel van zijn betoog merkt Witthaus op dat de bekwame

vrouwelijke tandarts door haar mannelijke collega dient te worden gewaardeerd.

Ten aanzien van de derde vraag is Witthaus niet van mening dat de maatschappij aan de vrouw de tandheelkundige studie moet ontzeggen, al acht hij de gevolgen te betreuren, met name het onttrekken van deze vrouwen, afkomstig uit intellectueel en moreel hoogstaande families, draagsters van de erfelijke aanleg, aan de procreatie. Het zullen er immers maar weinigen zijn.

Voor de taak van de maatschappij heeft hij andere voorstellen: de strijd om het bestaan minder ongelijk maken door verandering van het erfrecht; voorkómen dat minderwaardige elementen van het volk door verkeerd toegepaste liefdadigheid in staat worden gesteld hun soort te vermeerderen; het huwelijk afhankelijk maken van een gezondheidsbewijs.

„als zij het niet beter vindt deze sociale instelling op anderen grondslag te baseeren – immers de voorwaarde voor een zoo groot mogelijke variatie in de progenituur, die aan den strijd om het bestaan een zoo groot mogelijke keuze biedt, wordt door het levenslang monogamisch huwelijk niet vervuld.”

Of de tijd ooit de verwezenlijking van deze inzichten zal brengen betwijfelt hij echter.

De hierboven weergegeven inzichten doen thans, zacht uitgedrukt, soms wat curieus aan. Een ruimere belangstelling dan alleen die voor het beroep heeft de keuze van de aangehaalde citaten mede bepaald. Het doel was een duidelijker beeld te verkrijgen van hetgeen de professie in de laatste decennia van de negentiende eeuw bij haar meningsvorming bewoog.

De verleiding is groot een vergelijking met de huidige situatie te maken. De vrees van de leden van het Genootschap, te worden weggespoeld door een stortvloed van vrouwelijke collegae, is niet bewaarheid: de 10% vrouwen van toen zijn toegenomen tot ruim 13%. Hun voorzitter kan dus gerust zijn: de tandheelkunde in Nederland is nog steeds een overwegend mannelijke aangelegenheid – in tegenstelling overigens tot landen als Finland en Rusland. Om bij het illustere Genootschap te blijven: onder de 98 gewone leden treft men thans 4 vrouwen aan. Het specialisten-register voor Dentomaxillaire Orthopaedie telt – Witthaus' sombere visie ten spijt – 8 vrouwen op een totaal van 56 ingeschrevenen. Behalve incidenteel in enige afdelingsbesturen en -commissies van de Maatschappij zoekt men onder de bestuurders der tandheelkundige verenigingen de vrouwen vergeefs. Aan de wetenschap en het onderwijs leverden zij tot dusver, behalve een klein aantal stafleden, twee lectoren, waarvan er een – dat mag hier nog eens

gereleveerd worden – gedurende 33 jaar de leiding had van de afdeling Prothetische Tandheelkunde te Utrecht.

De conclusie mag worden getrokken dat dit beroep in de samenleving van vandaag geen uitzonderingspositie inneemt.

Literatuur:

1. *Tijdschrift voor Tandheelkunde* (1895) II: 2,
 idem (1895) II: 60,
 idem (1895) II: 185,
 idem (1899) VI: 30,
 idem (1899) VI: 38,
2. *Van den Berg, J. H.* (1959): *Metabologica*. 8e druk. Callenbach, Nijkerk.
3. *Ned. Mij. t. Bev. der Tandhk.* (1968): *Tandartsengids*. 's-Gravenhage.

Stadhouderslaan 3,
Utrecht.

BLADVULLING

XXe VERGADERING DER NEDERLANDSCHE TANDMEESTERS-
VEREENIGING 5 APRIL 1896

Uit de notulen

Uit eenige discussie blijkt, dat meerdere leden wijziging wenschen op het gebied van het tandheelkundig onderwijs in Nederland; o.a. gaan er stemmen op die Amsterdam boven Utrecht als aangewezen plaats voor een polikliniek prefereren. De voorzitter deelt als zijne opinie mede, dat van de gemeente Amsterdam z.i. de oprichting eener tandheelkundige school voorloopig niet te wachten is. (Uit: *Tijdschrift voor Tandheelkunde* IIIe Jaargang, Afl. 3, 1896.)